

AZ ERDŐ

ÖSFOGLALÁS, KÖZÖS HAVASOK

A Felcsíkra érkező székelyek többnyire az Olt közelében s a beleömlő patakok mentén telepedtek le. A völgyeket dús erdők vették körül. Ha a letelepedők kezdetben a legelőkre és a szántható földekre figyeltek, a legfontosabb szükségleteket az erdők is segítették. A fokozatosan kialakuló községi határok azonban jó ideig nem jelentették az erdők felosztását is. Az erdők hosszú ideig még a Hargitán vagy a Keleti-Kárpátok hegyvonulatain egységben maradtak, és a terület döntő részét alkották.

A felcsíki erdőről írta Szabó Dezső a XX. század elején: „A bor nem részegíti úgy meg az embert, ahogy ezek az erdők megmámorosítottak engem... Mert ezek aztán erdők voltak, a szó világteremtés értelmében. A falu körül egy jó darabig inkább lombos erdők voltak, óriási szálfákkal, áttörhetetlen csalitokkal, hegyhátakra mászva, fennsíkokon elterjedve, szakadékokba zuhogva“.¹

Azt nem lehetett nyomon követni, hogy mekkora erdős területek kerültek irtás alá, de a mai adatok sejtethetik nagyságát. 1902-ben a Székely Kongresszuson elhangzott jelentésben azt közölték, hogy a Székelyföld 55 százalékát erdők borítják. Kimondottan erdős rész Csikban az egész terület 47,62 százalékát tartalmazta, de ha hozzászámítjuk a havasi legelőket, a nem termő területeket, lényegesen megnő a földművelésre nem alkalmas terület nagysága.

A közös erdőről már a XV–XVI. századból maradtak fenn okiratok, ezek azonban nem az egész székre, hanem falucsoportokra vonatkoztak.

1571-ben még így fogalmaztak: „Székelységnek nagyobb része havasok között és havasok alatt vannak és bőven való erdős földek között élnek“.²

Bizonyára határviták követelték azt, hogy 1592-ben dánfalvi Domokos Péter nemes ember vallomása szerint szenttamási Lázár Farkas és karcfalvi Ferencz Geréb a felcsíki hat község képviselőiben a szentmihályi küldöttekkel közösen „kihatárolják“ Hosszúhavast. Említik a Fekete-erdőt is. Ekkor utalnak e havasokkal kapcsolatban az 1535-ik évre.

Felsorolják a hat falu: Madaras, Dánfalva, Karcfalva, Jenőfalva, Szenttamás, Szentdomokos tulajdonát képező havasok egyik részét: Ivános, Csík, Vete, Gusás, Pávás, Kerek stb.³

A felcsíki hat falu tulajdonát képezte a Tyúkos-patak nevű havasrész is.⁴

A havasok határait pontosan még a XVIII. században sem jelölték meg, újabb határviták keletkeztek. 1714-ben tanúkihallgatás bizonyosága a hat falu közös havasának. A vallomás szerint a felcsíki „hatközségek“ (Szt.Domokos, Szt.Tamás, Jenőfalva, Karcfalva, Dánfalva, Madaras) pásztorolták a gyergyói részekben fekvő Gyermán havasát, makkos bükkerdeit is eljárták. 1713-ban a gyergyószenmiklósiak sertéseit a Keményes-pataka helyről behajtották. A gyergyóiak az említett havasokat Gyergyószenmiklós, Tekerőpatak és Kilyénfalva határához tartozónak tartották.⁵

A hat község tulajdonaként említik 1733- és 1748-ban is Hosszúhavast.

A hat falu közül négy: Madaras, Dánfalva, Karcfalva, Jenőfalva egy másik havasrész közösen bírt, amelyet Tarkőnek neveztek. Egy ideig közösen osztottak jövedelmén, később évente felváltva egyenként birtokolták. A közös használatot egyesek biztosra

visszavezetik az 1332-es pápai tizedjegyzék készítésének időszakára. A havast a négy község még a két világháború között is magáénak tartotta.⁶

1811-ben újból napirendre került a revendikált havasok visszaszerzése. Ekkor igényt nyújtott be Madaras előljárósága is.⁷

Vita alakult ki Szenttamás és Szentdomokos között. 1833-ban az erdélyi kancelláriának kellett döntenie Botyalja peres ügyében, amelyre a Kedves család fellebbezése következtében került sor.

1853-ban a Tarkőről azt írták, hogy Szentdomokos és Szenttamás közös tulajdona.⁸

A közös határt hosszú ideig igyekeztek egységben tartani, bár többször felvetődött falvankénti szétosztása. A XVII. században még a fejedelmek is akarják a közös havasok egységben tartását, sőt figyelmeztetik a felosztásra törekvőket. 1666-ban azt írták, hogy ha valamely falu a havasok megosztását kezdeményezné, büntetése 100 aranyforint legyen.⁹

A XIX. században a hat község egységes havasát falvanként felosztották, de továbbra is gyakran közös havasnak emlegették. Használták például a Dánfalvi-Naskalat elnevezést. Karcfalva határához tartozott a Keleti-Kárpátokban Királykút-havasa.¹⁰

A jenőfalviak vonó marháikat egészen Szt. János napig a Háromkút közelében található Vete-havasán legeltették.¹¹

A Bedő Albert által 1896-ban közzétett térképen Dánfalvához tartozott a Hargita részen 3356,46 kat. hold fenyőerdő.¹²

Csik vármegyében 1901-ben 402 105 katasztrális hold erdőt vettek számba. Ebből 389 161 hold tülevelű, 42 216 hold bükk- és más lombos fa, 1728 hold tölgy. Hozzáfüztek: jelentős rész olyan területekből áll, amelyeket letaroltak, az újonnan ültetett erdő csak évek múlva „sarjadzik“, továbbá felhívták a figyelmet a csiki nép életében az erdő fontosságára: „Az erdők okszerű kihasználása mellett örök időig fakereskedés lesz a lakosság legelső jövedelmi forrása“.¹³

Csik területén 1938-ban 162 280 ha erdőt állapítottak meg.¹⁴

Jelentős kárt okozott Csik erdőgazdálkodásában a romániai földreform. Csikdánfalva határából például az 1922-es agrár kisajátítások során 200 hold erdőt és legelőt Középlak községnek adományoztak. Bizonyos változtatások során az erdőket néhány gazda tulajdonába juttatták. A későbbiekben tovább bővítették az erdők kisajátítását. A dánfalviak is perelték vissza régi birtokukat.¹⁵

1948-ban az erdőket államosították, jelentős kereseti, megélhetési lehetőségtől fosztották meg általa a csikiakat is. Az 1968-as megyésítéskor a határokat kijelölők arra törekedtek, hogy a csiki erdőkből minél többet a szomszédos megyékhez csatoljanak. Amikor 1989 után a törzskönyvek szerint követelték vissza a csikiak is jogos tulajdonukat, a hatóságok az akadályok sokaságát gördítették eléje, s gyors intézkedésekkel minél több fát szállítottak el a csiki községek területeiről. Egyes részeket még 2000-ben sem sikerült visszaszerezni. Erőszakosan tartották magukénak Neamț, Suceava, Máramaros, Vrancea megyék vezetői. A hatóságok arra törekedtek, hogy minél tovább húzódják a zavaros időszak, így továbbra is szállíthatják e területekről a fát.

Az 1991-ben közzétett 49. számú határozat szerint – a régi tulajdonviszonyt figyelembe véve – Dánfalva határához tartozó havasok: Kishavas 304,40 ha, Hidlás 51,30 ha, Naskalat 108,60 ha, Bükkhavas 255,40 ha, Bükkhavas(2) 41,20 ha, Sűgő 32,10 ha, Hosszúhavas 263,60 ha.

Akkor Dánfalva és Madaras közös határa 3079 ha volt.¹⁶

FOGLALÁSOK

Az ősfoglalást követő századokban gyakori viták alakultak ki az erőszakos kisajátítások miatt. Már 1499. július 13-i keltezésű levélben a székelyek azért kértek segítséget II. Ulászlótól, mert a nemesek erőszakosan foglaltak el a közösből területeket. A király kiváltságlevelében azt közölte: ha erdők és más területek foglalását tapasztalják, azt az erdélyi vajda és székely ispán eredeti állapotába köteles visszaállítani.¹⁷

A felcsíkiaknak gyakori vitáik voltak a szomszédos moldvai lakókkal. Mindegyre bizonyos területeket szó nélkül elfoglaltak, visszaszerzése sok vitát váltott ki. Néhány adatot közlünk a foglalásokból.

Különösen vonatkozik ez zavaros, háborús időszakokra. Kendi Ferenc és Dobó István erdélyi vajdák és székely ispánok levélben figyelmeztették 1554. március 22-én a csíki és gyergyói székelyeket arra, hogy jobban őrizzék a moldvai határt, mert máris elraboltak javaikból.¹⁸

Okirat készült 1670-ben, amelyben Apafi Mihály erdélyi fejedelmet tájékoztatták, hogy a Beszterce-átjárótól Háromszékig minden részen vegyék számba a Moldvából érkezett „Károsítatások“-at, Csíkban, Gyergyóban is rendezzék a Moldvával való viszonyt.¹⁹

1682. február 17-én a Fogarason tartott országgyűlésen ismételt elhangzik a moldvaiak foglalásáról a panasz.²⁰

Orbán Balázs közlése szerint a „Dunafejedelemség“ lakói a XVII. és XVIII. században, főleg II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején „a havasokból olyan darabokat foglaltak el, ami megközelíté a 200 négyszögöl mérföldet“. Mindez bőven érintette Dánfalva és a felcsíki hat falu havasait.²¹

1725. április 9-én Csík-, Gyergyó- és Kászsónszék folyamodványban fordult a főkormányzékhez, amelyben sérelmezték a moldvaiak területfoglalását. Azt írták: „Ennek előtte is sok ízben instáltuk az mélt. regim. Guberniumnak és mélt. Státusoknak az moldvaiak által elfoglalt határaink felől, de még eddig semmi consolatiót nem obtineáltánk ... sőt most legközelebb is egy néhány havasainkat elfoglalták, marháinkat elhajtották; akik cselekszik, ha közinkbe jönnek is, nem szabad bántanunk; nevezet szerint Borda havasát is az idén foglalták el“.²²

1728. augusztus 30-án Csík-, Gyergyó- és Kászsónszék gyűlésén panaszként közölték, hogy „az moldvai szomszédink ottan-ottan mind tavaly s mind az üdén is újabb-újabb foglalásokat téznek havasainkon“, fokozatosan haladnak előre, „elkövetnek rajtunk, amit akarnak“, az itteniek tétlenül nézik, s ráadásul a csíkiakat vádolják területfoglalással.²³

A székek küldötteit 1729. május 30-án a szebeni országgyűlésbe indulásukkor azzal bízták meg, hogy közöljék: „Mind Csíkban, Gyergyóban és Kászsónban az moldvai szomszédok havasainkba igen beharapóztak ... meg nem tartván a régi határokat“.²⁴

1769-ben az osztrák-török határkiigazítás során az úgynevezett revendikált (vissza-bebelezett) havasok a moldvaiaktól tárgyalás útján jutottak újból a székelyek birtokába. A vissza-bebelezett havasok legnagyobb része korábban Csíkhhoz tartozott. A felcsíki hat falu szintén követelte havasai teljes egészében visszajuttatását és az okozott kár megtérítését.²⁵

II. József 1783. március 27-én 3680. sz. legfelsőbb elhatározással a határöröknek átadásra rendelte azokat a havasokat, amelyeket a török birodalomtól szerzett vissza. 1784-ben a katonai vezetők irányításával a „hatóságok közbejötté nélkül“ vették birtokukba.²⁶

A csíkiak II. József halála után újból kérik a havasok ügyének tisztázását. A hat falu küldöttei külön is követelik, hogy „ősfoglalás“ jogán a havasokat, közöttük a Tyúkospatak részen lévőket a moldvaiak visszaszolgáltassák.²⁷

1842. május 18-án széki gyűlésen tárgyalták Szentdomokos, Szenttamás, Jenőfalva, Karcfalva, Dánfalva, Madaras község lakosságának azon igényét, hogy a Titkos nevű havast – amely kiváló legelő is – tulajdonukba visszaadják. Ezt az országgyűlési küldöttek utasításába rögzítették.²⁸

A székely falvakban egymás között is alakultak ki határkérdésben viták. Meg kell jegyeznünk a Dánfalva és Gyergyóújfalu között támadt ellentétet. 1833-ban Sólyom Ferenc katonabíró oklevéllel igazolta, hogy Kishavas Újfaluhoz tartozik. Ennek ellenére a Dánfalviak jelentős mennyiségű fát szállítottak el onnan, amit az újfalviak 1846-ban is sikertelenül próbáltak megakadályozni. Később megegyeztek.

A határellentétek során szokássá alakult, hogy a panaszló falu és a megjelölt fogláló 15-15 legényt küldött a határra, s az ott megjelenő bizottság a határhalomra fektetve őket, 10-10 pálcaütéssel szentesítették, hogy a megegyezés után a határvitákat elkerülik. Ilyen vitamegoldásra került sor Karcfalva és Gyergyóújfalu határvitájának megoldása során is.²⁹

IRTÁS

Egyik elfogadott álláspont: az erdők irtására azzal a céllal került sor, hogy az egyre szaporodó lakosság ellátására szükség volt a termőföld gyarapítására, amelyet az erdők irtásával lehetett elérni. A nemzeti vezetők több hatalommal és munkaerővel rendelkeztek, hozzákezdtek bizonyos részek irtásához, amelyek már nem a köz birtokát jelentették a továbbiakban. Hasonló felfogásról ismereteink vannak más vidékekről is. 1271-ben írták: „az összes erdők a nemzetség közös tulajdonát képezik ezután is, kivéve az orotvákat, vagyis irtásokat“.³⁰

Azok a családok, amelyek nagyobb erővel és befolyással rendelkeztek, egyre nagyobb területeket kapcsoltak a megszerzett birtokukhoz, s ezt már a család tagjai örökölték. Így fokozatosan kialakult a társadalmi különbség, amely oda vezetett, hogy az 1300-as évek elején már három társadalmi réteget különböztettek meg.³¹

Ezt követően a közös és az egyéni tulajdon – amint arra már utaltunk – egymás melletti léte a mindennapok része volt, s az arányok módosulása tart mindmáig.

Minden falu határában, még inkább az erdős részekben, számos személyi eredetű helynevet találunk, amelyek egyrészt a régi hagyományokat, másrészt a szokást őrzik a későbbi eredetű elnevezésekben. Dánfalva határában számos családi eredetű helynév található. Ilyenek közül csak mutatványként említünk néhányat: Bálint Félicé, Bartó-szege, Bot-vesze, Bőjte-homloka, Nagy György kaszálása, Szentes-kösziklája stb.³²

Természetes, hogy az említett helymegjelölések későbbi keletűek, vagy korábban más nevük volt, és az újabb irtás vagy vásárlás útján kapták későbbi nevét.

Az 1300-as években már található olyan feljegyzés, hogy a Székelyföldön egyes személyek adományoznak bizonyos erdőrészeket, esetleg kolostoroknak, vagy egy-egy közösség ad el birtokában lévő erdőt.³³

Úgy is fogalmaztak az egyik 1569-es oklevélben, hogy „mind szegénnek, mind gazdagnak szabad volt irtani”.³⁴

Azonban a gazdagabbak mindvégig előnyösebb helyzetben voltak, hisz több állatjuk, több segítőjük volt. Olyan feljegyzést is ismerünk 1572-ből, hogy az erdőt mindenki szabadon vághatta és hordhatta.³⁵

Más helyen az egész falunak irtania kellett az erdőt, hogy földesura területe tovább gyarapodjék.³⁶

Amikor már jó ideje falvanként is tiltották az erdő irtását, a határőrség szervezését és megalakulását követően, 1771. június 2-án Csíkszeredában olyan átiratot fogalmaznak a falvak vezetőihez, hogy a közelben lévő erdőket irtsák, s általa szaporítsák a szántóföldeket.³⁷

Carattó ezredes, a csiki határőrség parancsnoka a fenti rendelkezést az Olt menti községekre is kiterjesztette.³⁸

Az erdélyi főkormányshék 1784-ben bizonyos szabályozást írt elő az erdők védelmében. A gyergyószékiek a főkormányshéket az erdőirtás további biztosítására kérik. Azzal indokolják, hogy a fák értékesítése megélhetést jelent, a kiirtott erdő helyén a legelő az állattenyésztést segíti. Csík-, Gyergyó- és Kászonszék vezetősége 1801-ben felterjesztésben kéri, engedélyezzék, hogy „az szükség felett való és a gazdaság előmenetének akadályára szolgáló erdők pusztíthatnának”.³⁹

A jenőfalviak a távoli havasok egyik részét rendszerint bérbe adták. Egyik feltételük az volt, hogy a megjelölt havasról takarítsák le az erdőt, hogy ott kaszálni, földet művelni lehessen. Ezen a vidéken a fa levágása, kiszárítása, égetése az elismerést jelentő szokások közé tartozott. 1821-ben Jenőfalván a falujegyzőkönyvben rögzítették, hogy „azon kaszálóhelyeken levő nyers erdőt leaszalták; a környékbeli erdőket aszalni, pusztítani kezdték”. Az Osztorosba pedig a falutagok kötelessége volt „tavaszonként kimenni, hogy ottan a Söröt (sűrűt) felpörzsöljék, hogy az is hadd pusztuljon”.⁴⁰

Az időközben bevezetett tiltások ellenére még a XX. században is ismerünk adatokat az erdők irtásáról.

AZ IRTÁS TILTÁSA

Az irtás ellensúlyozását tapasztalhatjuk azokban a rendelkezésekben, amelyekben tiltják azt.

Gyergyóújfaluban már 1581-ben megfogalmazták, hogy senki erdőn és más helyeken „a falu hite nélkül örökséget ne foglaljon”. A falutörvényben arra is hivatkoznak, hogy ez a követelmény már a régi szabadság idejében is szokásban volt.⁴¹

A XVI. században más vonatkozásban is tilalmasnak mondták ki egyes helyeken egész erdőrészeket.⁴²

Büntetést nemcsak azokra szabtak ki 1620-ban, akik az erdő fáit kivágták, hanem azokra is, akik a tilalmasnak kijelölt helyen marháikat legeltették.

A hat felcsiki falu szomszédságában, a Kődön túl fekvő faluban, Szentmihályon 1639. február 10-én szintén törvénybe foglalták, hogy: „Az falu határán az gypükerti széllyeket senki se ne irtsa, se ne erdölje egy hajításni földön 6 forint bírság alatt”.⁴³

1669-ben olyan törvény jelent meg, amely nem valamely erdőrészt tiltását jelentette, hanem a csoportos, erőszakos foglalásokat büntette. Ebben a törvényben azt hangsúlyozták, hogy található olyan helység, amelynek teljes lakossága felkel, és túlerő tudatában a szomszéd faluk valamelyikének erdőjét elfoglalja. Ilyen esetben 100 forint bírságot szabnak ki.⁴⁴

További tiltásokat fogalmaztak meg Csíkszenttamás falutörvényében 1670-ben és 1676-ban. Arra figyelmeztettek, hogy a falu határa közös, az egész falué. Csereerdőket senki ne vágjon.⁴⁵

A katonai parancsnokság 1698-ban rendeletben adja tudtára a lakosságnak, hogy a „Tilalmas erdőkben fák ne vágattassanak, annál inkább onnan fák ne hordassanak”.⁴⁶

Az erdélyi főkormányzók annyira fontosnak tartotta 1765-ben az élőfák engedély nélküli kivágásának eltiltását, hogy elkövetőiket harmadnapos perre ítélte, ami azt jelentette, hogy a legrövidebb időn belül tárgyalni kell róla, és a megfelelő büntetést ki kell hirdetni. Vonatkozott ez a felcsiki hat falu hatóságaira is.⁴⁷

Az erdők védelmére bizonyos szabályokat ugyan közöltek a fejedelemségek és a főkormányzók működése idején is, de az első törvény 1791-ben jelent meg, mégpedig a XXX. tc. megfogalmazásában; gyakorlati alkalmazására még további évek eltelte után került sor. Addig is – főleg az irtás időszakában –, a falutörvények próbálták bizonyos szabályokat felállítani az erdők védelmére.

A hat faluból csupán egy törvényt említünk meg. Jenőfalván 1838. július 8-án fogalmazták meg egy bizonyos erdőrészt tilalmassá tételét: „Terts egész környékével együtt, úgy Gyertyános egészen tilalmas alá tételét”. A legkisebb fa levágásáért is három forinttal büntették a határozat áthágóit.

A bükkfáról külön pontban határoztak: sem kaszálón, sem erdőn nem vághatnak ki belőlük, büntetéskor három forint fizetésére kötelezik. Osztorosban a nyírfák kivágását tiltották, s az elkövetőket szintén három forintig büntették.⁴⁸

A későbbiekben, az 1800-as, 1900-as években az erdőtörvények és a helyi szabályok akadályozták meg az irtást, és gondoskodtak a kivágott erdőrészek utánpótlásáról.

ASZALÁS

Az erdők irtásának egyik legrégebbi módja a fák aszalása. Maga a szó egészen a finnugor korba nyúlik vissza. Aszaltak azért, hogy háttérbe szorítsák az erdőrészeket, szaporítsák a szántóföldeket vagy kaszálókat, másrészt azért, hogy az aszalt kiszáritott fákat hazavihessék szükségleti vagy eladási céllal, mivel az élőfák kivágását tiltották.

Az eljárást nevezték még kérgezésnek, lekérgezésnek, gyűrűzésnek, kéreghántásnak. Helynevekben is megmaradt elnevezése: Aszalószer, Aszalónál, Aszaló felett, Aszalások köze.⁴⁹

Az aszalás elterjedt módja a fák egyenkénti körbehántása vagy egész erdőrészek elégetése.

Aszaláskor a fák kérget körbehántották, így életfolyamatát megszakították, melynek eredményeként fokozatosan kiszáritották: „A fák kérget 3–4 lábnyira a földtől körülfaragják; a fák életerejét ezáltal megszakadván, kiaszik, s csakhamar rothadva hajtja le századokon át büszkén hordozott üstökét”.⁵⁰

Az aszalás módját Jenőfalván 1837. november 19-én Szabó János elmondása szerint is leírták: „...a fáknak a tövéről a földön a lapit és muhát elhajtotta, s úgy aszalta meg, s megint bétakarta; azt mondja, azért cselekedte, hadd tanuljon más is, hogy kell aszalni“.⁵¹

Egyes helyeken azt vallották, hogy a gyors kiszáritáshoz legjobb az Illés napi [július 20.] körbehántás, mások a kezdési időpontot a hold fogyatkozásához kötötték.

Bár korábban már alkalmazták az aszalást, oklevelekben 1589 óta a Székelyföldön gyakran utalnak rá.⁵²

Jenőfalván írták le 1772. május 25-én, hogy Korda [Karda] Márton „falu engedelméből nagy erdőt aszalt el“ a Kőd felé forduló karcfalvi határban.⁵³

Az egyéni kezdeményezések mellett nagyobb csoportok is irtottak. 1627-ben jegezték le, hogy két falu két nap „mind aszalta vala“ az erdőt.⁵⁴

Jenőfalván 1784. március 27-én írásba foglalták, hogy a Kőd felé fordulóban, Gyertyános nevű helyen egy erdőrészt „egyenlő akaratjából az nemes falu leaszalt“, amelyből a későbbiekben bonyodalmak is keletkeztek.⁵⁵

Azt igazolták 1785. április 30-án, hogy Karcfalván egy kaszálóról a „falu aszalta le az erdőt“. Hasonlóképpen 1788. március 28-án rögzítették, hogy a „teljes falu“ vonult ki erdőt aszalni.⁵⁶

A határórség megalakulása után az osztrák tisztek gyakran irtatták az erdőt, s aszalásra is egy-egy falu egész lakosságát kirendelték.⁵⁷

Hasonló eljárást figyelt meg Orbán Balázs is: keserűen írta le, hogy van olyan terület Csíkban, ahol néhány ezer ember főleg a térségbe lenyúló fákat mind kiaszalta.⁵⁸

Az erdők aszalásában rendszeresen részt vettek a dánfalviak is a kezdetektől egészen a XX. századig.

AZ ASZALÁS TILTÁSA

Egyes falvak lakói idejében ráébredtek arra, hogy a pillanatnyi előnyök mily nagy kárt jelentenek a későbbiekben, ezért gyakran a saját alkotta törvényekbe iktatta az aszalás tiltását.

Felcsíkon, Szentmihályon 1622. március 22-én megfogalmazták, majd 1639. február 10-én „pótolatott“, hogy „Senkinek ennek utána bükkfát aszalni szabad ne legyen“.⁵⁹

A felcsíki hat faluban az aszalás tiltása Szenttamás falutörvényéhez kapcsolódik. 1667. január 23-án írásba foglalták madarasi és szentdomokosi nemesek, valamint a falu lakói előtt 4. pontként: „Keskeny bükköt senki ne aszalhassa 3 forint büntetés alatt“.⁶⁰

Az 1700-as években az aszalás tiltásába már az erdélyi főkormányszék is beavatkozott. 1765-ben azt közölték, hogy a fák „kérgézését“ a harmadnapos törvényszék elé utalják, amely tehát a gyors pert jelentette. Az 1808. január 5-i rendelet is a fák kérgézésének tilalmára hívta fel a figyelmet.⁶¹

Törvénybe idézték 1777. június 14-én Jenőfalván azon lakosokat, akik a „közönséges falu aszalásából lett helységeket felfogták“. Határozatot fogadtak el arról, hogy a 30–40 esztendővel ezelőtti aszalási területekbe beállók, kötelesek azt „a falu kezére bocsátani“.⁶²

Jenőfalván különösen a bükkfát védték az aszalástól. 1837. november 19-én arról írtak, hogy azokat az erdőket már őseik is szoros tilalom alatt tartották. A következő

évben, 1838. július 8-án Imreh János falusbíró és az esküdtek „bizonyágot“ tettek erdő védő rendtartásról. Ebben kimondták: A bükkfát az egész határban, akár kaszálón, akár erdőben legyen, nem szabad kivágni, „sem pedig megaszalni“. Aki azt teszi, attól a fát elveszik, és három rénesforinttal büntetik.

Védik a nyírfákat is. Aki meghántja vagy levágja, három forintot fizet.

Ha korábban az aszalásra azért került sor, hogy azzal a területet egyes személyek maguknak lefoglalhassák, újabban megtiltották, mert annyira megfogyatkoztak az erdők, hogy miatta már épülethez szükséges fát is alig lehet találni. Aki továbbra is aszal, az az egész erdőrészt megfizeti.⁶³

Csíkban más településeken is szigorúan tiltották az aszalást. 1842-ben minden fáért külön-külön 12 ezüst rénesforint büntetést kellett fizetni.⁶⁴

Minden tilalom és büntetés ellenére egyesek a fákat továbbra is aszalták.

ÉGETÉS

Az erdős területek háttérbe szorítása gyorsabban megvalósíthatóvá vált, ha belőle bizonyos részeket felégették. Ez a mód azonban azt a veszélyt is magában rejtette, hogy a tervezettnél nagyobb, esetleg egész határrész leégett.

Korábbi erdőtüzek gyakoriságát megakadályozandó határozott úgy a főkormány-szék 1720-ban, hogy a cserjék és erdők gyújtogatását megtiltja, mert a nagy szárazság miatt jelentős területek égtek el. Keserű tapasztalataik voltak 1718–1719-ben.⁶⁵

Az 1700-as években gyakran feljegyezték, hogy az avar égetése következtében számos helyen erdőtüzek keletkeztek.⁶⁶

Olyan oldalas helyeken, ahová szekérrel az állatok nem tudtak felkapaszkodni, a gazdák gyakran a szőrfüvet égették el trágyázás céljából. De az ilyen égetés sokszor okozott erdőtüzet. Éppen ezért a Gubernium 1809-ben más tiltásokat követően szigorúan megtiltotta az ilyen égetéseket.⁶⁷

Az Erdélyi Országgyűlés 1812-ben a XXXIV. törvénycikkben ismételten törvénybe iktatta az erdők égetésének tilalmát, amelyet „ő felsége kegyelmes helybenhagyásá“-val tettek közzé. Az 5. pontban írták: „Mivel a tűznek erőre kapott lángját határok közé szorítani nem lehet, s többnyire a szélnek erre vagy amarra való fűvásától függ az, hogy éppen másfelé harapózik, mintsem amerre terjedése intéztetett volna, erre nézve senkinek is, még a tulajdon erdejét is meggyújtani nem szabad; aki ez ellen cselekednék, 200 forint artikuláris büntetésen marasztassék, és a másnak netalán okozott kárnak megfordítására szoríttassék.“ Büntetést szabtak ki azokra is, akik száraz füvet vagy leveleket égették, de akaraton kívül belőle erdőtűz keletkezett. Ilyen esetben „az okozott kárnak megtérítésén kívül a nemesek, városi polgárok és más szabad emberek 24 forintokkal, a parasztok pedig 24 pácza, korbács vagy vessző ütésekkel büntetessenek meg“. Külön csoportban szabták meg azok büntetését, akik szántszándékkal gyújtják meg az erdőt.

Az erdőtüzek okozta károk megfékezéséért az 1812-es Országgyűlés az általános, már szokássá alakult törvényt kiterjesztette az erdőtüzek oltására is. „Amidőn pedig a láng a meggyújtott erdőkben harapózni kezdene, ha azon helységeknek, a melyeknek határin a meggyújtott erdők lesznek, lakosai a harangszóra vagy lármaszóra, avagy más évégre adandó jelekre a tűz megoltása végett azonnal megjelenni és annak megfojtására alkalmas akármely eszközöket alkalmaztatni elmulatnák, a közönségek az Approbata 2-

dik része 43-dik tit. 6.art. írt törvény hasonlatosságára 200 frrtal fognak megbüntetettetni, a különös személyeknek pedig állapotjukhoz képest a fennebb meghatározott testi büntetéssel léssen illetetéseik [24 pálca-, korbács- vagy vesszőütés]“.⁶⁸

Jóllehet a főkörmányszék gyakran felhívta a figyelmet az erdők védelmére, mégis 1825-ben arról írtak, hogy az „erdőpusztító rossz szokás“, az égetés mily nagy károkat okoz, mégis a XIX. században nem gyérülnek, hanem egyre szaporodnak az erdőtüzek.⁶⁹

Szentiváni Mihály székelyföldi körútja idején szerzett tudomást arról, hogy a havasokon 1825- és 1834-ben egész nyáron égtek az erdők, s „ezerek kenyérét emésztette el“.⁷⁰

A jenőfalviak 1837-ben arról határoztak, hogy aki erdőt égetett, azt meg kell fizetnie.⁷¹Szintén Jenőfalván 1838. július 8-án foglalták törvénybe, hogy Gyertyános egészén nem szabad a fákat „felperzselni“.⁷²

Azt írták 1867-ben, hogy a Székelyföldön átutazó legalább 50, sőt 70 helyen is láthat irtózatos erdőégetéseket, amelyek akár négy-öt héten át pusztítják az erdőt.⁷³

Orbán Balázs fájdalommal írt az erdők tűz általi pusztításáról: „Az orotás pedig úgy történik, hogy meggyújtják a gyönyörű őserdőket; a szél tovakapja a lángot, több száz, néha ezer hold eredőséget hamvasztva el“. A lakosság pedig úgy vélekedik: „ördög vigye az erdőjét, hisz átok az rajtunk, mivel haszonvehetés nélkül adóznunk kellettén“. Az adózást tartották okozójául Csíkban a „hihetetlen mérvben folytatott erdőirtásnak“.⁷⁴

Más vonatkozásban szintén Orbán Balázs mutatja be az erdő fájdalmas pusztulását: „előállott a természet is rögtönzött nagyszerű tűzjátékával, mert a szoros melletti hegyek vagy nyolc ponton égtek ... De hát mik azok az ijesztő recsegések? Azok az ágyúdördüléshez hasonló, hegyeket visszhangoztató durranások? Mi az a félelmes zaj az est csendjében? Azok a fáknak utolsó sóhajtásai a megmelegedő százados törzsek szétrepedései ... Borzasztó nagyszerű egy fenyves erdőnek éjjeli égése!“⁷⁵

Az erdő tudatos égetésének megakadályozásában csak akkor következett be gyökeres fordulat, amikor az 1879-es törvény betartását az állam határozottan megkövetelte.⁷⁶

Az Erdély című folyóiratban 1893-ban arról számoltak be, hogy Csík egyik erdejében rosszakarátú ember perzselte, amelynek következtében 300 méter szélességben és 6–7 km hosszúságban égett el jelentős rész.⁷⁷

Megemlíthetünk egy-két erdőtüzet a XX. századból, az 1930-as évekből. Az 1935. augusztus 11-ét megelőző héten Madarason volt erdőtűz, melynek oltásáért a falu lakossága a helyszínre vonult. Azt is kiderítették, hogy okozója Sztójka Mátyás szénégető volt. 1935 októberében Ditró határában 5000 m³ fa égett el, Kászonban pedig ugyanezen év júniusában 10–15 ha erdő gyermekek gyújtogatása következtében kapott lánggra.⁷⁸

Dánfalva határában az egyik erdőrészt Égésnek nevezik. Hogy mikori erdőégetésre vonatkozik ez az elnevezés, nem tudhatjuk, de bizonyosága annak, hogy valamikor erdő égett ezen a területen. Dánfalván később is érvényben volt szokásként az az 1812-es törvény, amely kötelezővé tette a lakoságnak az erdőtűz oltásában való részvételt.

A felcsíkiak, így a dánfalviak életében is igen emlékezetes maradt az 1946–1947-es szárazság, s a vele kapcsolatos egymást követő erdőtüzek. Többnyire véletlen folytán a mindennapi melegtől kiszáradt avar egy kis szikrától is könnyen lánggra kapott. Egész nyáron, különösen a Hargitán nappal a füstjét, éjjel a fényét lehetett látni az erdőtüzeknek. Dánfalván, de a felcsíki hat falu határában azt mondhatni, folyamatosan, legalább egymást gyorsan követően égtek az erdők. Oltására rendszeresen járt a falvak lakossága. Ha éj-

szaka kapott lángra valamely erdő rész, a éjjeliőrök a falun végigjárva hangos szóval adták tudtára a lakóknak, hogy közösen indulnak az erdőtűz oltására.

SZÉLVIHAR

Az erdőkben időközönként nagy kárt tett a pusztító szélvihar. Róla régebbi korokból alig ismerünk adatokat. Orbán Balázs arról írt, hogy 1739-ben hirtelen érkezett orkán oly erővel pusztított, hogy Csík erdősegeinek egyik részét teljesen kidöntötte. Arra is felfigyeltek, hogy ennek következtében a korábbi zordabb éghajlat is változott, enyhébbé alakult.⁷⁹

A XX. században a Csíki Lapok több alkalommal beszámolt a szél döntötte erdő-részekről. 1915-ben november 17–19-én Csobányoson volt olyan nagy szélfúvás, hogy 300 000 m³ fát döntött le. 1938-ban Szentdomokos határában pusztított a szélvihar, 1939 október 29–30-ára virradó éjszaka a szél gyökerestől tépte ki a fákat, s ennek következtében Tusnádfürdön 40 000 m³ fa dőlt ki. Bár nem soroltak fel minden helységet, de közölték, hogy egész Csíkban hasonló erdőpusztításra került sor.⁸⁰

A XX. század végén, a XXI. században is néhány esetben Hargita és Kovászna megyében számos helyen több tízezer fát döntött ki a szél. Ilyen pusztításra rövid időközönként többször is került: 1995., 1998., 2002. év ilyen fadöntő esztendő volt.

KECSKÉK

Az erdők védelmében rendeletekkel és falutörvényekkel próbálták megakadályozni a kecskék erdei legeltetését, mert sok kárt tettek a fáknak. Az erdélyi Főkormányiszék 1767. augusztus 28-án közölte, hogy a kecskék legeltetését az erdőkben eltiltja. Egyes helyeken Csíkban is megszabták, hogy a gazdák hány kecskét tarthatnak. Tusnádon csupán 4 kecske tartását engedélyezték, de az erdőn nem legeltethették. Ha valaki mégis áthágta a szabályt, 5 forintot kellett fizetnie. Más helyen ugyan engedélyezték 10 kecske tartását, de a faluban csak négy lehetett.

Különös figyelemmel tiltották a kecskék legeltetését a nemrég ültetett csemetések közelében. Az 1812-es törvény kimondja, hogy a kecskék legeltetése a csemetéknek különösen ártalmas, a kiveszését eredményezi.

1844-ben így fogalmaztak a kecské tartásáról és legeltetéséről: „Minden napi tapasztalatból által látván nagy közönségünk között iszonyú módon elszaporodott kecskék száma s az által erdőnk pusztulása ennek megakadályoztata ... határozat tétetett.“ 1847-ben Kőváry László írt arról, hogy a kormány többször tiltotta már a kecskék erdei legeltetését, hisz pusztítják az erdőt, de mindeztidőig haszталannak mutatkoztak az intézkedések. 1875-ben azért panaszkodnak a kecskékre, mert télen is kihajtják őket a fiatal erdőkbe, általa veszélyeztetik a fák megmaradását. A kecskék jellemzésekor arra is kitértek, hogy leginkább a patakok völgyében található rakottya-, mogyoró-, nyír-, nyár-, fűz-, akáclevelet, a tövises bokrokat: kőkényt, galagonyát, csipkerózsát, kecskerágót, borsikát, fenyőlombot szereti – írta Gazda Klára. Az is közzéjón járó megjegyzés, hogy a Székelyföldön kecskét csak a szegény emberek szoktak tartani.

Számos helyen, számos módon és számos időpontban tiltották a kecskék legeltetését a XX. században is.⁸¹

CSEMETE

Az erdő utánpótlása hosszú időn át természetes úton történt, de később az emberi beavatkozással kiszámíthatóbbá alakult a hiányok kiigazítása. Különösen a szervezett erdővédelem idején rendszeressé tették az utánpótlást. Adatunk van arról, hogy – bár ebben az időben az erdők szabad prédát jelentettek – már 1231-ben leírták az eresztevény szót, amely „sarjadzó, fiatal erdőt jelentett”.⁸²

Arról is van ismeretünk, hogy már 1497-ben a Székelyföldön saját kezüleg „plántált” erdőrész található.

Marosvásárhelyen 1611-ben jelentettek meg olyan erdészeti szabályrendeletet, amelyben utalnak az erdők ember általi pótlására. Ebben arról írtak, hogy az erdő fája azt illeti, aki „nevelte”, vagyis a csemetéket ültette és gondozta.⁸³

Benkő Ferenc 1781-ben Göttingában írt, kéziratban maradt könyvében megfogalmazta: „Az elültetendő fákat Oskolában kell nevelni”.

Az erdőgazdálkodás, az utánpótlás biztosítása szempontjából igen fontos az erdélyi Főkormányzók 1788-ban kiadott rendelete, amely szerint a „növedékeny élőfák” területén megtiltják az állatok legeltetését, mert azok „kárba mehetnének”.⁸⁴

1791-ben szigorú törvénnyel próbálták megakadályozni az újonnan ültetett erdőrészekben a legeltetést. A rendelet be nem tartóit a kár megtérítésére, 10 krajcár hajtópénzre büntették, de a nemes, a polgár vagy szabad személy még 24 forintot fizetett, a „Paraszt ember” pedig 24 pálcaütést kapott.

Ugyanakkor kötelezték mind a szabad személyeket, mind a „Parasztok”-at, hogy házuk előtt, kertjükben, csűrjük körül és a réten minden esztendőben 10 füz vagy más gyorsnövésű fát ültessenek, megnevezték az eperfát is. A nem teljesítőkre büntetést szabtak ki: szabad személy 6 forintot fizetett, a „Paraszt” 12 pálcaütést kapott. A termelésre nem alkalmas területek fával beültetését is kötelezővé tették. Ezeket a területeket őrizni kellett mindaddig, amíg erdővé nem nőttek.⁸⁵

Szintén a Gubernium határozott úgy 1812-ben, hogy a már levágott erdőrészekben, ha újabb gyarapításra hagyták, legeltetni nem szabad, mert azzal az erdők gyarapodásának ártanának. Az esetleges legeltetőt a kár megtérítésére és 10 krajcár hajtópénz megfizetésére kötelezik. Ráadásul a nemes, polgár és szabad személy 24 forintot fizet, a „Paraszt ember” 24 pálcaütéssel büntetendő.⁸⁶

Bolyai Farkas szintén felfigyelt az erdők pusztítására. Könyvet is írt az erdőről, amely csonkán maradt, de a gyarapításának lehetőségét így fogalmazta: „legjobb a magról költ iskolát tartani, sőt még a tövi vágású erdőkben is a vakon maradó pusztaságok pótlására szükséges”.⁸⁷

Az 1879-es évi XXXI. Törvénycikk kimondja, hogy a gabonatermesztésre nem alkalmas területeket erdősíteni kell, tehát be kell ültetni csemetékkel.

Már a XIX. század elején fokozatosan kiszélesített erdőgyarapítási mozgalom eredményeképpen Csikban is hozzákezdtek csemetekertek létesítéséhez, amelyekben százezres számban tudták biztosítani a kivágott erdőrészek pótlását. Ilyen kert működött Csíkszeredában, ahonnan milliószámra díjmentesen adtak az igénylőknek csemetéket. A lakosságra csak elültetése és megvédése hárult.⁸⁸

A falvak többségében pontosan elvégezték az erdőgyarapítási munkálatokat, de a csíkszeredai főerdész hanyag hozzáállásról is készített jelentést. Közölte, hogy mester-

séges úton 500 katasztrális holdat beerdősítettek, 345-öt vetéssel, 155-öt ültetéssel, de a közmunkát hanyagul végzők következményeként a csemeték egyik része nem fogant meg, kiszáradt.⁸⁹

A csíkiak is csatlakoztak azon javaslatához, hogy 1935-től kezdődően március 15-e és április 15-e közötti időszakot az erdők hónapjának minősítsék. Ebben a hónapban ültették a csemetéket.

A dánfalvi régebbi csemeteültetésről külön nincsenek adataink, de az erdők állapotáról megállapíthatjuk, hogy a dánfalvi erdőgazdálkodást a szervezethez, az utánpótlásról való gondoskodás, az erdők óvása jellemezte. Beosztással, a rend szigorú betartásával közösen határoztak a vágterek kijelöléséről. A közbirtokosság megszabta, hogy milyen területeken kell végeznie minden tagnak közmunkát, ehhez tartozott a csemeteültetés is.

A Dánfalván működő közbirtokosság vezetői nagy figyelmet fordítottak a legelő takarítására, a csemeték ültetésére, az erdei utak javítására, amit közmunkával oldottak meg. Határozatukat 1936-ban így fogalmazták meg jegyzőkönyvükben: „, a ki nem megy közmunkára, azokon végrehajtást kell eszközölni: 10 szavazatra 1 nap, 20 szavazatra 2 nap [...] díjat készpénzben föl kell hajtani “. Tehát a terheket is az arányjog határozta meg, mert ettől függött a szavazatok száma.⁹⁰

Rendszeressé vált a fiatalok csemeteültetésében való részvétele. Dánfalva erdejében 1950-ben is a fiatalok hagyományos csemeteültetésen vettek részt.⁹¹

A dánfalviak napjainkban is továbbfolytatják az évenként sorra kerülő csemeteültetést. 2006 tavaszán Bükkpatakján, Hídlásvize-pusztáján, Jegesmarton 6000 csemetét ültettek el.⁹²

Az utóbbi években a közbirtokosság szervezte a csemeteültetést. Felhagytak a hagyományos, önkéntes ültetéssel. Előfordult, hogy napszámra ültettek két héten át. Újabban árverést hirdetnek. Egy-egy csoportba 20–40-en tömörülnek, a fizetést aszerint állapítják meg, hogy milyen helyen ültetik, és a csemetét milyen áron kapják az elosztótól.

A XX. század második felében Erdélyben, Romániában annyira letarolták az erdőket, hogy a legújabb felmérések szerint az elkövetkező 25 évben kétfélmillió hektár erdőt kell telepíteni, ha az európai átlagnak eleget akarnak tenni. Jelenleg Románia nagy területén 6,3 millió hektár erdő található, ami 27 százalékot jelent, az Európai Unióban 35 százalékos erdőrészeket tartanak nyilván. Tervezték, hogy 2008-ban 15 400 hektár területen ültetnek erdőt gyarapító csemetéket.⁹³

AZ ERDŐK ŐRZÉSE

Az erdők kivágásának szabályozását, a csemeték őrzését már a tiltások idején megkezdték. A védelem többnyire a falvak vezetésére hárult. Ők szabták meg az erdő kivágási területeit, az erdőlési időszakokat, napokat, megállapították a büntetéseket, a jogokat és tilalmakat közölték a lakossággal, amelyeket gyűléseken vagy hirdetés útján ők hagytak jóvá.

Az erdők őrzéséről is a falvak vezetői gondoskodtak. Az őrzőket erdőpásztoroknak nevezték. Erdélyben róluk már az 1500-as évek végén feljegyzések találhatók.⁹⁴

Az erdőpásztorság bizonyos előre megszabott kötelezettséggel járt. Legtöbbször nem szívesen vállalták. Gyakran közös akarattal kérték fel a lakosok közül megbízható embereket, de ezt egyesek visszautasították. 1663-as feljegyzés, hogy a falvak lakói elmarasztalták azt, aki nem akarta elvállalni az erdő őrzését. Ilyenkor úgy fogalmaztak, hogy a „falu bosszúja maradjon“.⁹⁵

Bizonyos helyeken a falu közössége, a vezetők gondoskodtak arról, hogy az örnek valamely juttatást biztosítsanak. Ilyenről tudunk már 1667-ben is.

1788-ban arról írtak, hogy az erdő őrzését erdőbíróra és erdőpásztorra bízta.⁹⁶

Legtöbben azért óvakodtak az erdőbírószágtól és pásztorságtól, mert a kihágók nemegyszer valamely formában bosszút álltak rajtuk vagy családjukon. Egyik helyen meg rongálták és megkínózták a pásztort (1827), más helyen lakása „gonosz ember tüze által megégettetett (1810)“.⁹⁷

Az erdőöröknek megválasztásukkor a bíró előtt esküt is kellett tenniük, amely szerint vállalták, hogy az erdőkihágozókat, ha megtalálják, vagy másoktól hallanak róluk, „minden félelem, szeretet, barátság, atyafiság félretételével“ megbüntetik vagy az előjáróságnak jelentik, de a hatalom birtokában igazságtalanul senkit nem vonnak felelősségre. Ha pedig megszegnék esküjüket, akkor „szerencsét sem ezen, sem a másvilágon boldogságot és lelki nyugalmat“ ne találjanak.

Az 1800-as évek elején több helyen szükségesnek látták, hogy az erdőpásztoroknak „meghatározott, illendő fizetésük legyen“. Ugyanakkor a helységekben tartózkodó háttörtszteknek feladatul adták, hogy minden esztendőben egyszer általánosan ellenőrzék az erdőpusztítókat.⁹⁸

A községi előjárók választásakor 1807-ben azt is követelték, hogy falvakbanban egy-két hűséges és az erdőgazdálkodáshoz értő esküdtet is jelöljenek.

Csikban 1842. május 3-án készült falutörvényből az olvasható ki, hogy a közösség igen fontosnak tartotta az erdők megvédését, s ahhoz megfelelő emberek biztosítását. Erdőfőfelügyelőt, erdő-vicefelügyelőt, erdőpásztort a gyalogok közül 8-at, a huszárok közül 2-öt, a jobbágyok közül egyet neveztek ki. A kinevezetteknek arról, hogy tisztességgel végzik feladatukat, senki iránt elnézőek nem lesznek, a bíró előtt meg kellett esküdniük.⁹⁹

1869-ben Csikmadaras lakosságát arra figyelmeztették, hogy hatalmas erdőjüket pásztoralják.

A XIX. század végén már egyre többször lehet olvasni arról, hogy az erdőörököt kiképezzék feladatuk elvégzésére. Annál is inkább szükség volt erre, mert 1884-ben Csikban az erdőörök nagy része még feladatát kényszerítve végezte, évi bére alig volt 1–15–20 forint, más esetben egy fél öl fa és a büntetések fele, de nem rendelkeztek kellő szakképzettséggel sem, így a kihágások több mint felét elhallgatták.¹⁰⁰

Brassóban 1889-ben szakoktatást szerveztek, amelyen a csiki erdőörök közül 19-en jelentek meg, 18-an oklevelet is szereztek. Velük együtt Csikban 22 szakképesített erdőört tartottak számon.

Az erdők állami kezelésétől, vagyis 1889-től kezdődően bizonyos ütemtervet is elkészítettek az erdők kivágásáról és újraültetéséről. A csiki Magyar Királyi Erdőgondnokság csikszépvízi járásában, Csikszereda székhellyel egész Felcsík szerepelt a nyilvántartásban, közöttük Madaras, Dánfalva, Jenőfalva, Szenttamás, Szentdomokos, Balánbánya.¹⁰¹

A XX. században rendszeressé vált az erdők tervszerű kivágása, csemetékkel pótlása. A román csendőrok a két világháború között előszeretettel büntettek – amint korábban már erről írtunk – Csikban és a székely megyékben.

Kurkó Gyárfás a Nehéz kenyér című művében beszámolt arról, amikor a bélyegzés és bárca nélküli fát a 930-as években az erdőörök Szentdomokoson a szekérről lerakatták.¹⁰²

A 930-as években a Csikban megjelenő újságok sorban számoltak be az erdőkihágásokról, azok következményeiről, az erdőpásztorok és csendőrök ellenőrzéseiről és a büntetésekről, esetleg börtönbe zárásról. Ha csak egy-két esetet említünk, akkor is láthatjuk az intézkedéseket. Fibula József dánfalvi lakost „erdőrontásért” 1937-ben 500 lejjel bírságotlák.¹⁰³

A szentmihályi Kósa Joachimot 5 napra elzárták és 1300 lej befizetésére kötelezték.¹⁰⁴

Az újságok arról is beszámoltak, hogy Gyergyóalfaluban az erdőpásztor megvevéréseért Borzas András 1 hónapra és 800 lej befizetésére ítélték.¹⁰⁵

Dánfalván 1935-ben kijelölték azt a napot, amelytől senki nem mehet a közbirtokosság erdejébe „semminemű fáért”, ez évben jegyzőkönyvben rögzítették azt is, hogy Dánfalva erdeiben a határjeleket elhelyezték, 1941-ben pedig azt foglalta jegyzőkönyvbe a dánfalvi közbirtokosság vezetősége, hogy a károkat okozók felfedőit, tanúként hallgassák ki, mivel a hatóságok háttérbe szorították őket.

Közbirtokossági jegyzőkönyv őrzi azt is, hogy Dánfalván hatósági ellenőr működött, és melléje felfogadtak „felelős helybéli erdő pásztort”.¹⁰⁶

Az államosítás után az állam gondoskodott az erdők őrzéséről, inkább arról, hogy a régi tulajdonosok nehoj fához jussanak.

1989 után az erdőket sok vita és időhúzás után nagyrészt visszaadták az újjászervezett közbirtokosságoknak, illetve a magánszemélyeknek is, bár még mindig maradtak elintézetlen ügyek. Őrzését is újja kellett szervezni.

FAFAJTÁK

A magyarság életében ősidők óta kialakult az erdőkkel való kapcsolat. Már a finnugor korban ismertek voltak nyelvünkben a fenyő, nyír, nyár, hárs, szil, meggy, fűz fafajták. A letelepedést követő időszakra utal számos felcsiki határnév is, amely a fafajtákkal került kapcsolatba. Dánfalva határnevei közül fafajtákra utalnak: Magyaróbokor, Nyíresoldal, Nyír, Bükkorka, Bükkháta mejjéke, Cseretető, Egermelléke, Fügéskert, Várbüкке. Horváth-magyarósa. Erdőhöz kapcsolódik: Ágköze, Csutakköze, Bojtkert, Fűrészoldal.

Dánfalva határában, elsősorban a Hargitán található fafajták: erdei fenyő, jegenyefenyő, luc- vagy lucsfenyő, fehérfenyő. vörösfenyő, használják az ezüstfenyő elnevezést is. További elnevezések: tölgy, cser, nyír, hárs, nyár, nyír, bikkfa, szilfa, juhar, eger, borsika, som, újabb keletű az akác, gyertyán, ritkán tiszafa.

A Dánfalvához tartozó erdők jelentős része, 80–90 százaléka fenyő, az alacsonyabb részeken található a mogyoró, a nyár, nyír. Bükkfa a dánfalvi részen alig fordul elő, inkább a jenőfalvi erdőkből ismert.

A falvak életében az erdő termékei: a borona, a deszka, a fenyő kérgéből készült kászu, amelyben erdei gyümölcsöt, gombát gyűjtenek, a túrót benne tartósították, kászutúrónak nevezték, sótartó védőfedelének, kéregcsatornának is használták, tímárok a bőrt a cserlében érlelték. A fiatal fenyők évente százezreit vágják ki karácsonyfának. A fenyőfákon kialakult szurkot a gyermekek, korábban ritkán a felnőttek is rágták; elhelyezték fáklyákban is, vele világítottak, belőle terpentinolajat főztek. 1807-ben Erdélyben egyedül Gyergyóban ipari méretekben is feldolgozták. Hasznosították a gyógyszeriparban, élvezeti cikkek előállításában. Feljegyezték, hogy a Lázár család jobbgáynak csa-

ládonként évente egy-egy ejtel [kupa, 1,4 liter] szurkot kellett beszolgáltatniuk. Még 1945 után is felvásárlók nagyobb mennyiségben gyűjtötték, és a vegyiparban hasznosították.

A borsikafenyő magjából pálinkát, közkedvelt fenyővizet főztek. Előfordult – ilyen feljegyzések is ismertek –, hogy inséges időkben a fenyő kérgét is megőrölték, kenyér pótlásaként eledelnek hasznosították. A fenyő tobozát, csalókját megszáritották, magját a melegben kipergették, újabb fenyőt, csemetét ültettek. A még zöld csalókat sok helyen szirupnak főzték. Egyes helyeken a bükk magjából tészta készítették.

A fűzfát is több formában hasznosították: kerteket kötöttek össze vele, különböző méretű kasokat, halászathoz varsákat, méhkaptárokat fontak belőle. Barkáját gyógyszernek is hasznosították, virágvasárnap megszentelték, amelyet a házban helyeztek el.

A nyírfa kérgét még katonai levélként is küldték, gyógyszert is készítettek belőle. Tavasszal megcsapolták, viricselésnek nevezték, édes levét szívesen itták, gyógyítottak is vele. A juharfát is megcsapolták, nedvét hordókba gyűjtötték, és cukrot főztek belőle.

A hársfa levelét teának főzték. Felhasználták tetszhalottak ébresztésére. A Lázár család jobbágyaitól évente megszabott méretű hársfakötelet is követeltek.

Az akácfa Csíkban csak az 1600-as években honosodott meg, virágja édes nedvét a gyermekek kedvelik, belőle teát is készítenek. A méhek kitűnő tápláléka.

A bodzafa virágjából víz és cukor hozzáadásával üdítő italt készítettek.

A mogyorófa erdőszéleken honosodott meg, termését a lakosság évszázadok óta hasznosítja. Szeptember-októberre érik meg, tészta készítésére igen alkalmas. Újabban csokoládé, fagyalt közé vegyítik.¹⁰⁷

ERDEI GYÜMÖLCSÖK

Az erdei gyümölcsök értékét Csíkban is a lakosok letelepedésük óta hasznosították. Gyűjtésébe szívesen vettek részt a gyermekek is. A gyűjtögető életmód egyik részét képezték. Idő teltével háttérbe szorult, de még a XXI. században is hasznosítják az erdő ilyen termékeit.

A felcsíkiak, dánfalviak elsősorban a Hargitát járva gyűjtötték össze az erdő különféle gyümölcsseit. Jól tudták az érés időpontját, aszerint indultak szedésére.

Közkedvelt a málna, eper, fekete és vörös áfonya (kokojsza), vadegres (füge), havasi meggy, hamvas és erdei szeder, kökényszilva, vadrózsa vagy ecsempeccs, vadalma, vadkörte, galagonya. A vadalmafa gyümölcséből ecetet készítettek. A vadkörtét szénában érelték megérve vackorként kedveno gyümölcs volt, levét vásárokon üdítőként árusították.

A fenti erdei termékek egyik részét elfogyasztották, másikat télire konzerválták, aszalták is.

GOMBÁK

Csíkban, Felcsíkon, Dánfalván kedvelt eledelnek tartották a gombát. Egyeseknek szédése, eladása pénzkereseti lehetőséget is jelentett. Napjainkban sokaknak egyes fajtái ételcsemegéknek számítanak. A dánfalviak a Hargitán, Kód részein, kaszálókon gyűjtöttek gombát.

Legismertebb a szentgyörgygomba, szekfü-, csiperke-, (csapirka), fenyőalja, (rizike), galamb-, keserű-, kékhátú-, vereshátú-, szarvas-, lasa-, laska-, kakastaréj-, fenyőalja, róka-, őzláb-, öznyelv, hirib, kenyér-, kucsma-, medvegomba, tapló, pöfeteg stb.

Mérgesgombák: légyölő galóca, csikarógalóca, gyilkos galóca, mérges tinorú, farkasgomba stb.

Egyes gombafajtákat szárítanak, télen levesnek főzik. Másokat szépen vagy kályhán, lábosban sütik, középebe túrót, szalonnát helyeznek, a pásztorok forrósitott kövön is megsütik. Néha összevegyítik hússal, tokánynak, paprikásnak készítik. Kenyérrel, rizsszel, laskával, puliszkával fogyasztják.

A gombák közül, értékénél fogva tán a legkiemelkedőbb a szarvasgomba. Többször is említik, hogy Felcsíkon, a szentmihályi részen nagyobb mennyiségben is megtalálható. Lelőhelyként Benkő József Szentdomokost, Szenttamást, Jenőfalvát is megjelöli.¹⁰⁸ Szarvasgomba Dánfalva határában is található.

A szarvasgomba kedveli a meszes talajt, azokat a helyeket, ahol a szarvasok párosodnak. Mivel szabad szemmel nehezen lehet látni, a szarvasok „kivakarásai“, a disznók „feltúrásai“ a lelőhelyük. Szedésének időszakát a zab aratása kezdésére állapították meg. Mivel rendkívül értékes gombák közé tartozik, szedői kellő pénzkeresethez juthatnak. Feljegyezték, hogy Csíkban az örmény kereskedők a XIX. század második felében szívesen vásárolták, majd kellő jövedelemmel árusították.

A gomba értékére vall az is, hogy a jobbágyoknak évente megszabott mennyiségben kellett földesuraiknak átadniuk. 1820-ban két sing [egy sing 62 cm] cérnára fűzött szárított gombát kellett elkészíteniük.

A keserűgombát a pásztorok a sajt készítéséhez oltóanyagként használták.

Napjainkban a gombagyűjtés a hozzáértő embereknek fontos pénzkiegészítő forrás. Az értékes vargányafajtákat olasz cég számára nagy mennyiségben vásárolja fel egy madéfalvi közvetítő Antal Elvira segítségével. A július–szeptember közti időszakban megfelelő időjárás mellett napi több 100 kg. gombát is begyűjtenek a falubeliek, amiért jó pénzt kapnak.¹⁰⁹

1. Szabó Dezső 1982. I. 611–612.
2. EMSZT IV. 1231.
3. Benkő Károly II. 1853. 36, 60–61.
4. Kocsis Lajos 2003. 117.
5. Kádár Zsombor–Pál–Antal Sándor 2002. 42.
6. Balázs Dénes 1996. 302.; Szabó Miklós–Jakab Sámuel 2001. 16.
7. Endes Miklós dr. 1994(1938). 241.
8. Benkő Károly II. 1853. 47.
9. Garda Dezső 2002. 59.
10. Csíki Lapok XLIV. évf. 17. sz. 1932. április 24. 3.
11. Balassa Iván 1989. 172.
12. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 141.
13. T. Nagy Imre 1902. 36.
14. Venczel József 1980. 43.
15. Csíki Lapok XLVII. évf. 12. sz. 1935. március 24. 3.
16. Közölte Süket Jenő.

17. Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 12.
18. SZOT VIII. 285:161. sz.
19. SZOT VI. 328–329:1265. sz.
20. Benkő József II. 1999. 212.
21. Orbán Balázs II. 1869. 128–129.
22. SZOT VII. 318:1554. sz.
23. SZOT VII. 337:1567. sz.
24. SZOT VII. 339: 1570.sz.
25. Kocsis Lajos 2003. 116.
26. Csíkvármegye XIV. évf. 27. sz. 1918. július 7. 1.
27. Kocsis Lajos 2003.117.
28. Endes Miklós dr. 1994(1938). 260.
29. Garda Dezső 1998. 196–197.
30. Garda Dezső I. 2002. 14.
31. Egyed Ákos 2006. 45.
32. Ambrus-Mátyás Mária közlése a Csikdánfalva és adatoka felcsiki hat faluról című I. kötetben a 227–238.
33. Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 11–12.
34. SZOT II. 283.
35. EMSZT III. 281.
36. Tarisznyás Márton 1982. 53.
37. Szádeczky Lajos dr. 1908. 843.
38. Endes Miklós dr. 1994(1938). 225.
39. Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 58. és 65.
40. Imreh István 1987. 180–181.
41. Imreh István 1983. 278.
42. Garda Dezső 2002. 67.
43. Imreh István 1983. 295. és 300.
44. Közli Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 32.
45. Imreh István 1983. 319. és 327.
46. Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 39.
47. Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 54.
48. Imreh István 1983. 497.
49. EMSZT I. 454.
50. Orbán Balázs II. 1869. 56.
51. Imreh István 1973. 119.
52. EMSZT I. 454.
53. Imreh István 1973. 134.
54. EMSZT I. 454.
55. Imreh István 1973. 136–137.
56. Imreh István 1987. 157.
57. Tarisznyás Márton 1982. 53.
58. Orbán Balázs II. 1869. 56.
59. SZOT VI. 65:1080. sz.
60. Imreh István 1983. 318.
61. Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 54. és 68.
62. Imreh István 1973. 135.
63. Imreh István 1983. 497.
64. Imreh István 1973. 120.
65. SZOT VII. 281:1518. sz.
66. EMSZT I. 508–509.
67. Tarisznyás Márton 1982. 77.
68. Kádár Zsombor: 1999. XXXIX. 50.
69. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 157.
70. Vándor [Szentiváni Mihály] 1939. 161.

71. Imreh István 1973. 120.
72. Imreh István 1983. 497.
73. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 157.
74. Orbán Balázs III. 1869. 70.
75. Orbán Balázs II. 1869. 133–124.
76. Kádár Zsombor 1999. XXXIX. 51.
77. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 157.
78. Csiki Lapok XLVII. évf. 26. sz. 1935. június 29.; uo. 32. sz. 1935. augusztus 11.; uo. 41. sz. 1935. október 13.
79. Orbán Balázs II. 4.
80. Csiki Lapok LI. évf. 45. sz. 1939. november 5. 2.; uo. 47. sz. 1939. november 19. 3.
81. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 159–160. és 471.
82. Imreh István 1983. 247.; Kádár Zsombor 1999. XLIII. 126.
83. Kádár Zsombor 1999 XXXIX. 87–88.
84. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 163. és 471.
85. Provisionalis Articulusok 1835. 41. és 43.
86. Provisionalis Articulusok 29, 41. 34. Art. 2. pont 55.
87. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 163.
88. Benkő Károly II. 1853. 154.
89. Garda Dezső I. 2002. 142.
90. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 240.
91. Albert Ernő 2004. 335.
92. Csikdánfalvi Harangszó. II. évf. 5. sz. 2006. 1.
93. Háromszék 5399. sz. 2008. június 12. 2.
94. EMSZT III. 293.
95. SZOT IV. 302:861. sz.
96. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 202. és 209.
97. EMSZT III. 293–294.
98. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 204, 206, 208.
99. Imreh István 1983. 501.
100. Kádár Zsombor 1999 XLIII. 202, 209.
101. Garda Dezső I. 2002. 140, 153.
102. Kurkó Gyárfás 1970. 149.
103. Csiki Lapok XLIX. évf. 16. sz. 1937. április 18. 4.
104. Csiki Lapok XLIX. évf. 12. sz. 1937. március 21. 3.
105. Csiki Lapok XLIX. évf. 46. sz. 1937. november 14. 4.
106. Kádár Zsombor 1999. XLIII. 203, 206, 221, 269.
107. Tarisznyás Márton 1982. 32–38.
108. Benkő József II. 1999. 244.; Balassa Iván 1989. 173.; Kádár Zsombor XLIII. 486–490.
109. Az adatokat Ambrus-Mátyás Erzsébet Mária közölte.